

Makke yn Fryslân

De werkgroep 'Makke yn Fryslân', een samenwerkingsverband van medewerkers en vrijwilligers van het Fries Landbouwmuseum en leden van de Afron zoekt informatie over landbouwwerktuigenfabrikanten in Friesland.

EARNEWALD – Sinds eind 2009 werkt de AFRON samen met het Fries Landbouwmuseum aan een grootschalig project om een overzicht samen te stellen van alle landbouwwerktuigen-fabrikanten die er ooit in Friesland zijn geweest. Een werkgroep is momenteel bezig met een inventarisatie. Na een snelle onderzoeksrondte blijkt dat er meer dan honderd en vijftig van deze bedrijven in de provincie zijn geweest. Het museum is op zoek naar mensen en bedrijven die wellicht informatie kunnen verschaffen over dit onderwerp. Inmiddels zijn er in 2017 meer dan 300 bedrijven en bedrijfjes getraceerd.

Eind 1800 begin 1900 waren er in de provincie verschillende dorpsmeden die voorzichtig begonnen met het maken van wagens, landwerktuigen en melkmachines. Na de oorlog begonnen anderen met het maken van landbouwwagens. Enkelen groeiden uit tot grote bedrijven, zoals Miedema Winsum, Hermes Leeuwarden Bijlsma-Hercules te Franeker en WIFO te Ferwert. Anderen gingen later, soms noodgedwongen, over tot andere producten. De Jong in Gorredijk bijvoorbeeld is in 1859 opgericht als koperslagerij, begon rond 1900 met het produceren van melkbussen, maar verlegde al in 1930 het accent naar de verwerking van roestvrijstaal.

De meesten verdwenen echter. Welke landbouwwerktuigen-fabrikanten waren er in Friesland? Wat produceerden ze? Is er nog documentatiemateriaal te vinden, of zijn er nog foto's of filmpjes beschikbaar en zijn er wellicht nog werktuigen? Allemaal vragen waarop antwoorden worden gezocht. De initiatiefnemers zoeken mensen in en buiten de provincie die wellicht informatie kunnen verstrekken.

Op de websites van het Fries Landbouwmuseum (www.frieslandbouwmuseum.nl) en de Afron (www.afron.nl) staat meer informatie.

Inmiddels is er een eigen website www.frieselandbouwwerktuigenfabrikanten.nl met een compleet overzicht van de tot nu toe gevonden bedrijven.

Onderaan dit bericht staan de werkgroepleden met telefoonnummers en e-mailadressen.

Mechanisatie in de landbouw

In de loop van de negentiende eeuw is er sprake van een technische innovatie. Houten werktuigen of onderdelen van werktuigen worden geleidelijk vervangen door metalen werktuigen of onderdelen. Een mooi voorbeeld is de ploeg. Vanaf 1880 doet de maaimachine zijn intree. Aanvankelijk is er veel verzet. Men vreest het verlies van banen. Ook voor het graan is er een maaimachine. Ook komen nu ingewikkelder machines op de markt zoals de zelfbinder voor graan. Opvolger van de dorsrol is de dorsmachine, veelal aangedreven door een stoommachine. Na 1945 verschijnen pas de eerste zelfrijdende maaidorsers (combines), de eerste rijenzaaimachines en gemechaniseerde schoffelwerktuigen. In de aardappelooft wordt de verbouw op smalle akkers vervangen door de vlakkelandcultuur, waarmee de arbeid aanzienlijk wordt verlicht: de door paarden getrokken geulentrekker vervangt de pootstok, en bij de oogst brengt de lichter de aardappel eenvoudig boven de grond. De eerste sorteermachines vereenvoudigen het sorteren in verschillende maten.

De biet blijft tot na de Tweede Wereldoorlog het meest arbeidsintensieve gewas: tot de komst van de rooier en de precisiezaaimachine blijft het zaaien en oogsten handwerk.

De uit Engeland afkomstige maaimachine komt in 1872 in Friesland voor het eerst in actie bij een maaiwedstrijd in Pingjum. Het succes was niet geweldig, maar het apparaat verschijnt tijdens de hooiperiode steeds vaker in de wei. Doordat de maai balk vele bewegende delen bevat, vertoont dit eerste type aanvankelijk nogal wat mankementen. Kleine, veelal bolle percelen met greppels bemoeilijkten bovendien het gebruik. De economische crisis bracht werkloosheid met zich mee waardoor arbeid (weer) goedkoper werd. Factoren waardoor de algemene introductie vertraging opliep. Na 1900 is de inmiddels sterk verbeterde machine overal in Friesland in gebruik genomen.

Tegelijk met de maaimachine komt de door paarden getrokken harkeerder in gebruik, die het hooi keert en bijeenharkt. Verschillende varianten volgen, waaronder de vorkjeschudder, gewone hooischudder, zwadkeerder en hooihark. Omstreeks 1900 zijn deze varianten volop in gebruik. Vanaf 1900 verschijnt ook de eerste kunstmeststrooier.

Het paard blijft tot na de Tweede Wereldoorlog de voornaamste bron van trekkracht. Pas na de Tweede Wereldoorlog gaan de boeren over op het gebruik van de trekker met bijbehorende machines.

De werkgroepleden zijn:

Rinus Hiemstra telefoonnummer 0512-371989 rinus.hiemstra@gmail.com

Broer Burghgraef telefoonnummer 0515- 573987; 06-22472031 broer.burghgraef@ziggo.nl

Henk Dijkstra telefoonnummer 0511-539420 directie@frieslandbouwmuseum.nl

Reinder Politiek telefoonnummer 0517-641390 reinder-ali@hetnet.nl

Gerrit Herrema telefoonnummer 0519-561697 herrema@hetnet.nl

Wiebe Sj. Bakker, helaas overleden op 11 februari 2012.

Hessel Bosma, helaas overleden op 13 november 2015.